

Steven Pinker: The Better Angels of our Nature: A History of Violence and Humanity

London: Penguin Books, 2012, 1026 str.

Vsakodnevne medijske novice o nasilnih dogodkih doma in po svetu nam neprestano vzbujajo občutek, da je današnja družba polna nasilja in nevarnosti. Ravno zato je ideja, ki jo Steven Pinker v svoji knjigi *The Better Angels of Our Nature* prikaže bralcu, na prvi pogled nekoliko nerealna. Ta namreč iz različnih vidikov razpravlja o gibanju obsega nasilja v družbi skozi čas, pri čemer trdi, da je obdobje, v katerem živimo danes, verjetno najbolj miroljubno obdobje v zgodovini obstoja naše vrste. Gre za šesto knjigo ameriškega psihologa, profesorja na Harvardu in avtorja številnih pomembnih prispevkov predvsem s področja eksperimentalne psihologije in raziskovanja človeške narave, uma in jezika. Za svoje delo je prejel več nagrad, med njimi tudi za štiri knjige, vključno s to, ki jo predstavljamo.

V njej gibanje trenda nasilja razišče in predstavi skozi pogled različnih znanstvenih pristopov. Sociološko tematiko družbenih pojavov, povezanih z nasiljem, odnosov med posamezniki in družbenih odnosov do nasilja poveže z zgodovinskimi raziskavami in statističnimi podatki. S področja psihologije vključi vpliv delovanja človekovega razuma, čustev in drugih psiholoških pojavov na dojetje in sprejemanje nasilja, dotakne pa se tudi področja politike in ekonomije. Pri vsem tem se osredotoča na tisto, kar je danes drugače, kot je bilo včasih – na spremembe, vezane na upad pogostosti, intenzitete in sprejemanja nasilja skozi čas. Po mnenju mnogih recenzentov knjige gre za eno pomembnejših del na tem področju ravno zaradi multidisciplinarnega pristopa, trdnih argumentov in same glavne teze, ki nas izzove, da na svet pogledamo drugače.

Avtor 840 strani vsebine razdeli na 10 poglavij, ki se še naprej delijo na več krajših podpoglavij. Vsako glavno poglavje na svoj način potrjuje glavno tezo. Najprej se poda v prikaz primerov, kako nasilna so bila pretekla obdobja v zgodovini. Avtor v poglavjih od 2. do 7. predstavi šest procesov, ki so človeka oddaljili od nasilja. 8. in 9. poglavje iz psihološkega vidika predstavita dve notranji sili človeka: »Inner Demons« (notranji demoni) in »Better Angels« (boljši angeli), ki ga vodita vsak v svojo smer, zadnje poglavje pa navaja pet zgodovinskih sil, ki so pripomogle k splošnemu upadu nasilja. Najobsežnejše 5. poglavje opisuje statistične podatke in dejstva glede vojn skozi zgodovino.

Avtor začne knjigo z mislijo: Če je preteklost tuja država, je ta pretresljivo nasilna (angl. *If the past is a foreign country, it is a shockingly violent one.*), s čimer nakaže na svojo glavno tezo. Po njegovem mnenju so ljudje v preteklosti živeli v veliko bolj nevarnih razmerah kot danes, saj je bilo tveganje za nasilno smrt in viktimizacijo z nasilnim dejanjem bistveno večje. Poudarja, da je bilo nasilje v daljni preteklosti popolnoma običajno, vsakodnevno in celo zaželeno, nato pa se je odnos do njega spremenil do te mere, da je danes nezaželeno in celo

zakonsko prepovedano. Pinker že na začetku prikaže konkretne primere iz preteklih obdobij, ki to potrjujejo. Večina odkritih ostankov ljudi iz prazgodovine kaže na njihovo nasilno smrt. Zapis iz homerske Grčije so polni vojn, suženjstva, umorov otrok, posilstev in krutih smrti. Stara zaveza Biblije priča o odobravanju in izvajanju nasilja v tistih časih, celo v imenu Boga, ter njegovih krutih oblikah. Tudi nova zaveza s koloseji, križanji in mučenjem kot obveznim delom ‚odrešitve‘ ne predstavlja svete knjige in obdobja v nič kaj bolj svetli luči. Temu sledijo še inkvizicija, srednjeveško viteštvo in odnosi med plemstvom ter nadaljnje postopno zmanjševanje obsega in krutosti nasilja, spremembe vrednot in odnosa družbe do njega.

V nadaljnjih razpravah skuša avtor odgovoriti na vprašanja kako, zakaj in kdaj se je takšen prehod od tolerance do obsojanja nasilja odvijal. Potekal naj bi pod vplivom različnih dejavnikov in procesov. Pomembno vlogo pri tem naj bi imelo predvsem razsvetljenstvo, ki je sprožilo procesa »The Humanitarian Revolution« (humanitarna revolucija) in »The Rights Revolution« (revolucija pravic), zaradi katerih se je v družbi izoblikoval drugačen pogled na nasilje. Neodobranje tega se je namreč od razsvetljenstva naprej stopnjevalo – od nasprotovanja mučenju, žrtvovanju, krutim smrtnim kaznim, suženjstvu in vse do borb za pravice, nediskriminacijo in nenasilje nad etničnimi manjšinami, ženskami, otroki, homoseksualci in celo živalmi. To naj bi kazalo na to, da smo ljudje vedno manj tolerantni do nasilja v vedno širšem pomenu besede. Poleg družbenih naj bi na to vplivali tudi psihološki in biološki dejavniki, ki na ravni posameznika povzročajo vedno manjše sprejemanje in nagnjenost k nasilju.

Ena pomembnejših tez, ki jih predstavi Pinker, je tudi njegov pogled na obdobje »dolgotrajnega miru«, ki se je začelo po koncu vojne leta 1945 in traja še danes, predstavljalo pa naj bi pomembnega pokazatelja opisanih sprememb v družbi. Gre namreč za čas »velikih ničel«, v katerem ni bilo nobene pomembnejše vojne med velikimi silami, kar Pinker opredeli kot najdaljše obdobje miru do sedaj. Da se nam na prvi pogled ne zdi tako, naj bi bila posledica določenih psiholoških procesov (ker nam je današnje obdobje časovno bližje, se nam zdi bolj nevarno) ter predvsem poročanja medijev, ki nam z vsakodnevnim poudarjanjem tistih najbolj nasilnih dogodkov ustvarjajo prepričanje o prisotnosti neprestane nevarnosti.

Kot že v predgovoru poudari avtor sam, se na prvi pogled zdi ideja o upadu pogostosti in intenzitete nasilja in »neverjetno mirni dobi«, v kateri naj bi živeli, nekoliko preveč optimistična, če ne celo utopična. Že zaradi zavedanja o dogajanju po svetu bi težko na prvo besedo verjeli nekemu, ki trdi, da je nasilja vedno manj. Vendar nas Pinker skozi knjigo spretno izzove, naj o tem premislimo še enkrat. Ne želi nas prepričati, da je nasilje popolnoma izginilo in kot opozarja sam, ni nujno, da se bo trend upada še naprej nadaljeval. Čeprav so avtorjeve trditve sprva vprašljive, jih podkrepi s trdnimi argumenti in zgodovinskimi dejstvi, mimo katerih ne moremo, pa če si še tako močno želimo nazaj »dobre stare čase«. Vseeno pa se postavlja vprašanje, ali lahko zgoraj opisane procese postopnega ne-sprejemanja nasilja dejansko razumemo kot splošen upad nasilja po celem svetu, ali pa lahko takšno stališče zavzame zgolj nekdo, ki živi v (za enkrat) mirnem razvitem delu sveta. Avtor sicer skuša odgovoriti na najpogostejše pomisleke, ki že sami po sebi pričajo o nasilju tudi v sedanosti ter zaradi katerih se nam ta teorija zdi neverjetna: vojne v državah v razvoju, holokavst, terorizem, nasilje v imenu Islama in jedrske grožnje. Vendar se zdi, da je pri vsem tem

določena dejstva spregledal. Velik pomen pri procesu oddaljevanja od nasilja avtor pripisuje razvoju demokracije in zatonu totalitarnih ideologij in političnih ureditev v razvitem svetu, do česar države v razvoju šele prihajajo. Podobno velja za islamske države, kjer za razliko od razvitega sveta še ni prišlo do jasne ločitve religije in države, kar zavira procese ne-sprejemanja nasilja. Zaradi teh dejavnikov naj bi ta območja v procesih zmanjševanja nasilja zaostajala ali pa v določenih časovnih obdobjih celo nazadovala. Seveda je to le ena od možnih razlag. Če pogledamo iz drugega zornega kota, ki ga Pinker ne omenja, pa se zdi, da je v razvitem svetu prišlo do upada obsega nasilja zgolj na račun povečanja tega v tretjem svetu. Svetovne sile so vojne »izvozile« na periferijo, v revnejše države, da lahko preko njih posredno bijejo svoj boj. Ne moremo mimo dejstva, da je vzrokov in posledic vojn veliko več, kot jih Pinkerju uspe utemeljiti, prav tako pa je težko natančno določiti število njenih žrtev, predvsem posrednih.

Pri naslednjem pomisleku – terorizmu avtor trdi, da narašča zgolj strah pred njim, ne pa tudi število njegovih žrtev. Pojav namreč ni nov, žrtve pa naj ne bi bile tako množične, da bi lahko predstavljal pomembnega indikatorja gibanja nasilja v družbi. Razvoj jedrskega orožja naj bi za enkrat predstavljal le grožnjo, saj obstajajo pomembni razlogi, da ga države ne uporabijo – zavedajo se namreč, kakšne posledice ima takšno orožje, zato se ga tudi same bojijo uporabiti. Ob tem pa se pojavi še ena od možnih razlag upada pogostosti vojn med velikimi silami, ki nasprotuje Pinkerjevi. Ravno to zavedanje o posledicah uporabe jedrskega orožja, in ne njihova miroljubnost, namreč lahko prispeva k temu, da države, ki ga posedujejo, niso pripravljene začeti vojn med seboj. Kot že omenjeno, se zato raje bojujejo posredno, v nerazvitem svetu, ta pa potem nosi tudi večino posledic. Avtor nam poda tudi razlago pojava holokavsta in dogajanja na začetku 20. stoletja. To najbolj izrazito, ne pa tudi edino odstopanje od avtorjeve teorije naj bi bilo posledica pojava protirazsvetljenskih totalitarnih političnih režimov in ideologij, na čelu z nacizmom in komunizmom. Šlo naj bi za podobno stanje, kot je danes v nerazvitih državah – v smislu primanjčovanja demokracije in nazadovanja na področju dojemanja nasilja, ki pa naj bi nastalo le zaradi nekaj usodnih napak in peščice »napačnih« ljudi na oblasti. Pinker pri tem poudari, da so genocide izvajali tudi v preteklosti, šele v zadnjih stoletjih pa jih dojemamo kot nesprijemljiv zločin proti človeštvu.

Kljub vsem tem argumentom se postavlja vprašanje, ali je z njimi res mogoče potrditi tezo o vsesplošnem zmanjševanju obsega nasilja skozi čas. Lahko pri določenem procesu kljub občasnemu *nazadovanju* še vedno govorimo o napredku? O tem nas skuša Pinker prepričati z navajanjem statističnih podatkov, ki kažejo na upad deleža različnih nasilnih dejanj. Podrobnejši pogled na prikazano pa odkrije, da gre pri tem za *relativen* delež nasilnih dejanj glede na število prebivalcev. Po eni strani je resnično družbeni 'uspeh', da je število umorjenih oseb na število prebivalcev vedno manjše in lahko se strinjamo, da to resnično pomeni, da je danes relativno manj verjetno kot v preteklosti, da bomo postali žrtev umora. Gibanje nasilnih ravnanj v *absolutnih* številkah pa verjetno ne podpira Pinkerjeve teze. Odprto pa ostaja vprašanje, katera vrednost (relativna ali absolutna) predstavlja bolj ustreznega pokazatelja gibanja nasilja skozi čas.

Pri nekaterih drugih tezah se zdijo avtorjevi argumenti vsaj iz njegovega vidika bolj prepričljivi. Delno se lahko strinjamo s tem, da se toleranca do nasilja v družbi na neki način zmanjšuje, odnos spreminja in da so stvari, ki so bile

sprejete kot vsakodnevna praksa v preteklosti, danes nepredstavljive. Nazorno afirmacijo te teze predstavlja že omemba javnih mučenj, sežiganj na grmadah, suženjstva in gladiatorskih iger. Pinkerjeva analiza v tem delu potrди stoletja stare predpostavke zagovornikov družbene pogodbe, ki so trdili, da se bodo razmere v družbi izboljšale, če se bodo posamezniki odpovedali reševanju medsebojnih konfliktov po svoji volji in z uporabo nasilja, sprejeli monopol države nad represijo in s tem dobili zaščito oblastnika in zakonov. Pa smo res že ,tam'? Tudi če ostajamo v razvitem delu sveta, ali lahko z gotovostjo trdimo, da se je družba resnično pripravljena odpovedati uporabi nasilja; tudi takrat, ko so ogroženi njeni interesi? Smo resnično postali neselektivno občutljivi na nasilna dejanja, ali pa le ne odobravamo zgolj tistih, katerih žrtve smo lahko mi sami? Pred nasiljem, ki se dogaja daleč stran od naših pogledov, tam nekje drugje, si namreč še vedno zatiskamo oči in ga celo neprizadeto spremljamo in sprejemamo, zavoljo našega ugodja pa celo podpiramo. Da, mogoče resnično lahko slavimo dolgotrajni mir, ki pa obstaja le ,pri nas' in na račun nemira nekje drugje. Zdi se, da naša toleranca do nasilja ni izginila, temveč je postala zgolj selektivna. Zanimivo pri tem pa je, da smo svoje ugodje še vedno pripravljeni braniti ravno z nasiljem, četudi nad nekom, katerega položaj je lahko slabši kot naš.

Kljub temu, da avtor pokaže dobro poznavanje različnih področij in trdno argumentira svoje trditve, pa ne moremo mimo še enega področja, na katerega je, kot se zdi, pozabil. Pinker namreč govori o klasičnem nasilju, večinoma fizičnem, medtem ko se v moderni družbi pojavljajo in razvijajo nove, »prefinjene« oblike nasilja. Kljub odsotnosti vidnega, lahko prepoznavnega nasilja, kot je na primer javno mučenje, ne smemo pozabiti, da nad nami neprestano izvajajo nasilje, ki ga velikokrat niti ne zaznamo direktno, temveč občutimo le njegove posledice. Zavedati se moramo, da žrtve nasilja niso samo smrtne, zgolj katere obravnava Pinker. Strukturno nasilje, gospodarsko izkoriščanje, korupcija, ekološka kriminaliteta, psihični pritiski, odvisnosti od potrošnje in ideološko manipuliranih vrednot današnje družbe nas prav gotovo ne delajo svobodne in neškodovane, predvsem v smislu kvalitete življenja. Ob tej razpravi bi bilo treba analizirati, kako je z gibanjem in sprejemanjem teh vrst nasilja. Očitno je namreč, da četudi je odobravanje in število fizično nasilnih dejanj, ki se dogajajo v naši neposredni bližini, resnično upadlo, pri nasilju v širšem smislu ne moremo govoriti o enakem trendu. Zdi se, da so se zgolj spremenile njegove oblike in/ali pa smo ga preprosto izvozili dovolj daleč, da ne kali našega miru.

Knjiga je nedvomno primerno branje za vsakogar, ki se je pripravljen prebiti čez njenih 840 strani. Zaradi sloga, izbranih primerov in celo, ne glede na resnost tematike, pridiha humorja se bere hitro, skozi razpravo pa avtor spodbudi bralčevo lastno razmišljanje in ga pusti z vsaj nekoliko spremenjenim pogledom na svet. Pomembno pa je, da na predstavljeno idejo gledamo tudi kritično. Avtor sicer poudari določene pomembne procese v družbi in lepo bi bilo verjeti, da nas bodo ti resnično vodili v nenasilno prihodnost, vendar verjetno še nismo tako blizu temu. Je pa zagotovo koristno, da o teh procesih razpravljamo in razmišljamo, saj to lahko pripomore k izogibanju vsakega posameznika in s tem tudi družbe napakam, ki jih je človeštvo skozi zgodovino že delalo.